

2 Karaktärisering av kyrkoanläggningen

2.1 Kyrkomiljön

Ovansjö kyrkoanläggning ligger vid landsvägen i samhället Kungsgården. Ett sockencentrum har vuxit fram kring kyrkan och idag finns en f.d. komministergård samt prästgård med ekonomibyggnader bevarade. Området närmast kyrkan består för övrigt dels av ett öppet odlingslandskap och dels av tätortsbebyggelsen. Kyrkotomten inhägnas av häckar och murar med två stigluckor. På kyrkogården finns kyrka, begravningskapell, annex med personalutrymmen och ett benhus. Direkt utanför nordöstra gränsen finns en ekonomigård med garage och utanför sydvästra gränsen ligger komministergården med expedition, kontor, tillbyggt församlingshem mm.

2.2 Kyrkan

Ovansjö kyrka har sitt ursprung i medeltiden men byggdes om till det utseende den har i dag åren 1760-62 efter ritningar av Gävles stadsmurmästare Daniel Lundqvist. Byggnadskroppen har en rektangulär grundform med kraftiga strävpelare som bryter upp fasaden. De mittersta strävpelarna på norra och södra långsidorna är särskilt breda och inrymmer vindfång. I väster finns ett massivt torn och i öster en utbyggd sakristia. Långhusets fasader övergår med en profilerad taklist till ett valmat mansardtak. Taket är täckt med kopparplåt medan sakristian har samma takform med spåntäckning. Tornet har en stor kopparklädd huv med urtavlor och kröns av en lanternin. Kyrkans fasader är putsade i brutet vitt med grå sockel och genombryts av rundbågiga fönsteröppningar och portar. Vid ombyggnationen åren 1760-62 återanvändes en järnbeslagen dörr från medeltiden till sakristian, en kalkstensportal från 1200-talet till södra fasaden samt en sandstensportal från år 1685 till västra ingången. Samtliga utgör dekorativa element i arkitekturen.

Interiört består kyrkorummet av spår från olika tider. De största förändringarna har skett vid ombyggnaden åren 1760-62 och vid de genomfattande restaureringarna åren 1896-97 samt 1962-64. Kyrkorummet är en salkyrka med tunnvalv i långhuset och hjälmvalv i koret. Kyrkorummets väggar och valv är putsade och målade i brutet vitt sedan restaureringen på 1960-talet. Fönstren är symmetriskt placerade med två fönster även på korväggen. På södra respektive norra långhusväggen finns glasdörrar infattade i stålprofiler som leder ut till vindfången. Även dörren under läktaren ut till vapenhuset är en järninfattad glasdörr och dessa detaljer ger kyrkorummet en modern touch. På golvet ligger ett schackrutigt golv av kalksten i två nyanser medan bänkkvarteren har trägolv.

Kyrkans inventarier kommer från olika tidpunkter och har olika karaktär. Altaruppsatsen, predikstolen och orgeln hålls samman genom den gula färgsättningen. Altaruppsatsen är ett typiskt barockarbete och utfördes år 1690. Den rikt dekorerade predikstolen med ljudtak tillverkades av Evert Friis år 1662 och kompletterades med ännu fler bildhuggerier år 1743. Orgelfasaden uppfördes efter ritningar av E.A. Hedin vid 1890-talsrestaureringen, som också bidrog med ny läktare med spiraltrappor och ny bänkinredning. Läktaren och bänkarna fick sin färgsättning i en svartgrön nyans samtidigt som altaret och altarringen byttes ut i och med restaureringen på 1960-talet. I kyrkan finns en förhållandevis stor samling medeltida träskulptur varav den mest iögonfallande är det senmedeltida krucifixet som hänger i triumfbågen.

2.3 Kyrkogården

Ovansjö kyrka omgärdas av en stor kyrkogård med gravkvarter av skiftande karaktär som ett resultat av årens utvidgningar. Kyrkan ligger i kyrkogårdens sydöstra hörn. Den äldsta delen närmast kyrkan avgränsas med en kallmurad bogårdsmur mot landsvägen. Bogårdsmuren har två bevarade stigluckor. Muren har kompletterats med en modernare utformning västerut längs landsvägen. Övriga gränser markeras av långa häckplanteringar. Kyrkogården är av parkkaraktär och har långa raka grusgångar som till stora delar är kantade av alléer. Kvarteren har gräsytor med varierad växtlighet i form av häckar, buskar och träd. I området söder om kyrkobyggnaden finns en koncentration av äldre grusgravar med stenram, järnstaket eller kätting kring högresta gravstenar. Det stora området norr om kyrkan har kvarter med gravvårdar från slutet av 1800-talet till slutet av 1900-talet. De yngsta kvarteren ligger i kyrkogårdens nordvästra delar, varav vissa kvarter ännu är outnyttjade.

2.4 Begravningskapell

Begravningskapellet uppfördes väster om kyrkan år 1925-26 och byggdes ut år 1990-91. Påbyggnaden är tydligt synlig i fasaderna och är en förlängning från den äldsta delens södra gavel. Byggnadskroppen är rektangulär och har ett valmat sadeltak med kopparplåt. Huvudentrén finns på södra gaveln. Fasaderna är putsade och färgade i brutet vitt. Den äldsta delen har rundbågiga fönsteröppningar medan den tillbyggda delen har nästan kvadratiska fönster. Invändigt finns ett gudstjänstrum i den äldsta delen med en uppbyggnad i koret för kistan som kan sänkas ner till källarvåningen med en hiss. Den tillbyggda delen har inretts med väntrum, wc och kapprum.

2.5 Annex

Annexet är placerat strax nordost om kyrkan och innehåller personalutrymmen och förråd. Eventuellt är byggnaden den materialbod som är nämnd i kyrkobyggnadsbeskrivningen och som uppfördes år 1791. Byggnaden är orienterad i nord-sydlig riktning och förlängdes åt norr på 1940-talet. Den södra gaveln ligger direkt mot bogårdsmuren. Byggnadskroppen är rektangulär och har ett valmat sadeltak och profilerad takfot. På den norra delen av taket finns en plåtinklädd skorsten. Fasaderna är vitputsade med en gråmålad sockel. Längs västra och östra långsidorna finns brunmålade fönster, dörrar och portar på rad.

2.6 Benhus

Benhuset ligger i kyrkogårdens sydöstra hörn med den västra och den norra fasaden direkt mot bogårdsmuren. Byggnaden uppfördes på 1700-talet och hade benämningen benhus år 1780 då en dödska av driven koppar sattes upp som takkrön. Byggnaden är liten och har en femsidig form med ett spånklätt tak och profilerad takfot. Fasaderna är putsade och färgade i samma vita nyans med grå sockel som kyrkan. I det avfasade nordvästra hörnet finns en tjärstruken dubbelpport med lunettformat överljusfönster.

2.7 Stigluckor

Kyrkogården har två stigluckor från 1700-talet i bogårdsmuren. Stigluckornas utformning är mycket lika varandra. Den ena stigluckan är placerad mitt emot kyrkans södra ingång och har årtal 1765 inristat i putsen. Den andra stigluckan är enligt källorna uppförd år 1788. Den är placerad mitt emot sakristians norra ingång och saknar inskription. Båda stigluckorna har samma färgsättning som kyrkobyggnaden med vitputsade fasader och gråmålade socklar. Taken utgörs av kopparklädda sadeltak. I de rundbågiga portalerna finns järngrindar. I det triangelformade överstycket finns en relief i form av treenighetssymbolen och det himmelska ljuset på båda stigportarna.

2.8 Kulturhistorisk karaktäristik och bedömning

Ovansjö kyrka ingår i en miljö med kontinuitet från 1200-talet och har utgjort medelpunkten i det sockencentrum som började växa fram på medeltiden. När den medeltida kyrkan byggdes om på mitten av 1700-talet kom delar av medeltidskyrkan att ingå i den nya byggnaden. Flera medeltida spår finns fortfarande synliga i fasaden, t.ex. den södra kalkstensportalen samt muröppningar och takformer som markerats i putsen vid senare restaureringar. Kyrkans exteriör har i stort sett kvar sin karaktär från ombyggnationen år 1760-62.

Interiören har årsringar från flera restaureringar, vilket visar på en historisk kontinuitet under flera århundraden. Predikstolen är kyrkans äldsta fasta inventarium och härstammar från tiden före ombyggnaden och utgör korets blickfång tillsammans med altarpopsatsen. Kyrkorummet domineras av de vita väggarna och valven enligt 1700-talets färgsättning tillsammans med 1960-talets svartgröna nyans på bänkar och läktare. Interiören accentueras av den guldgula predikstolen, altarpopsatsen och orgelfasaden. Karaktäristiskt för kyrkorummet är också 1960-talets tillägg i form av glasörrarna infattade i stålprofiler som ger genomsiktighet och ljusinsläpp.

Kyrkogården är stor med flera utvecklingsfaser representerade och med flera byggnader för olika ändamål. Utvidgningarna är tydliga med de äldsta gravarna närmast kyrkan i det sydöstra hörnet och modernare kvarter längre åt nordväst.

Att särskilt tänka på vid användning och förvaltning av kyrkoanläggningen och byggnaderna

- Den södra kalkstensportalen från 1200-talet utgör ett viktigt dokument för medeltidskyrkans datering.
- Resterna av det medeltida murverket i kyrkans södra långvägg och östra gavel har ett byggnadshistoriskt värde.
- Det bastanta tornet med sammanhållande järnband och branta takfall samt långhusets kraftigt utskjutande strävpelare ger kyrkobyggnaden ett tungt och massivt uttryck.
- Det tunnvalvda kyrkorummet är typiskt för 1700-talets och det tidiga 1800-talets kyrkobyggande.
- Det stora välvda kyrkorummet kontrasteras av den förhållandevis nätta läktaren med höga kolonner och smäckra spiraltrappor med tydlig 1890-talsprägel.
- Predikstolen och altarpopsatsen har ett konstnärligt värde och tillhör de få delar från 1600-talet som bevarats.
- De sammanhängande gravkvarteren med grusgravar visar ett äldre gravskick och har samtidigt ett miljöskapande värde.
- Den bevarade bogårdsmuren med stigportarna och benhuset har ett miljöskapande värde och ger miljön närmast kyrkans södra sida en ålderdomlig prägel.

2.9 Källor, litteratur och övriga uppgifter

ATA, Ovansjö kyrka, Ovansjö socken, Gästrikland

Borg, Annelie, Ovansjö kyrka. Antikvarisk kontroll vid konservatorsarbeten på kyrkliga inventarier. Slutredovisning – Länsmuseet Gävleborg. Gävle 2002

Länsmuseet Gävleborg: Ärendearkivet

Riksantikvarieämbetet: Byggnadsregistret

Riksantikvarieämbetet: Kulturmiljöbild

Röing, Elsa, Ovansjö kyrka. Antikvarisk kontroll vid fönsterrenovering, markarbeten och omputsning av sockel. Slutredovisning – Länsmuseet Gävleborg. Gävle 2000

Swartling, Ingrid, Ovansjö kyrka, Uppsala 1978

Inventeringsdatum: 2006-05-04

Inventerare: Erika Englund

Ansvar kulturhistorisk karaktäristik och bedömning: Erika Englund och Anna Lindgren

Rapportsammanställning: Erika Englund